

УДК 37.015.311.091.4-021.272

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1256811>**ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7602-8005>

(Полтава)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОВІДНИХ ПОГЛЯДІВ Г. ВАЩЕНКА ТА А. МАКАРЕНКА НА ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Проведено порівняльний аналіз провідних поглядів Г. Ващенко та А. Макаренка на виховання особистості. Висвітлено погляди Г. Ващенко на проблему формування моральних норм і цінностей. Розкрито педагогічні погляди Г. Ващенко та А. Макаренка на формування моральних категорій. Акцентовано увагу на використанні А. Макаренком методу планування перспективних ліній в житті дитини. Підкреслено вагомість внеску Г. Ващенко й А. Макаренка у світову педагогічну спадщину.

Ключові слова: Г. Ващенко, А. Макаренко, мета виховання, світогляд, соціалізація особистості.

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття в умовах становлення незалежності України, зміни вектору нашого вибору, визначення орієнтиру до європейських і світових стандартів, реформування системи освіти зумовлює потребу виховання творчої особистості, здатної до активної участі у розбудові своєї держави. У пошуку шляхів розв'язання сучасних проблем виховання дітей актуальним є звернення до спадщини Г. Ващенко та А. Макаренка, які створювали педагогічні системи у відповідності до свого бачення шляхів вирішення актуальних завдань педагогіки. Соціальне замовлення сьогодення потребує нових підходів, нових поглядів на формування цінностей європейського типу, вдумливого використання надбань минулого. Педагогічна спадщина Г. Ващенко розкрила найважливіші проблеми теорії виховання особистості з позицій християнської ідеології. Науково-теоретична спадщина А.С. Макаренка відображає основну ідею його педагогічної системи – єдності особистості і колективу, на якій ґрунтуються всі принципи і правила виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як переконливо зазначає професор Н. Дічек, «саме неминуща значущість виховних ідей Антона Семеновича для справи формування молодих поколінь, незаперечність успіху здійсненої ним ефективної соціалізації безпритульних дітей зумовили появу великої кількості праць і на Батьківщині і за рубежом» [9, с. 5]. Не менш вагомим є внесок у розвиток педагогічної теорії і практики видатного українського педагога, якого професор А. Бойко назвала «основоположником сучасної духовно-моральної гуманістичної парадигми виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості» – Г. Ващенко, творчість якого стала об'єктом досліджень науковців [1, с. 9].

Питання організації навчально-виховного процесу, формування виховного ідеалу, морального виховання висвітлювали в своїх наукових працях А. Бойко, Б. Год, Н. Дічек, Л. Ковальчук, П. Ротач, С. Сухорський, А. Хоменко, Н. Шиян. Обґрунтуванню причин формування відмінних напрямів у педагогічних поглядах Г. Ващенко і А. Макаренка присвячено статті О. Вишневського, О. Гентош, М. Левківського, В. Моргуна, А. Погрібного, Г. Хілліга. Незважаючи на такий представницький склад учених-дослідників вважаємо за необхідне здійснити порівняльний аналіз провідних поглядів Г. Ващенко та А. Макаренка на виховання особистості. На основі вищевикладеного можна сформулювати завдання роботи, яке полягає у дослідженні провідних поглядів Г. Ващенко та А. Макаренка на виховання особистості та проведенні порівняльного аналізу їхніх підходів до цього питання.

Метою статті є здійснити порівняльний аналіз провідних поглядів Г. Ващенко та А. Макаренка на виховання особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку ХХ століття на Полтавщині перетнулися долі двох великих особистостей, українського вченого Г. Ващенко та педагога-практика зі світовим ім'ям А. Макаренка. Це були непересічні особистості, з сильною волею, великою працездатністю, бажанням зробити свій внесок у розвиток освіти краю. Практична діяльність А. Макаренка і Г. Ващенко відбувалась в складних історичних умовах, що вплинуло на суперечність оцінок їх творчої спадщини педагогічною спільнотою в минулому і сучасному бутті.

Розглядаючи погляди видатних українських педагогів Г. Ващенко та А. Макаренка, не можливо зайняти односторонню позицію, оскільки педагоги, в силу впливу різних чинників на формування їх світоглядних позицій, створили авторські, неповторні, яскраві педагогічні концепції, які викликають незгасний науковий інтерес у педагогів-учених ХХІ століття. Педагогічні системи Г. Ващенко і А. Макаренка мають як спільні погляди на різні аспекти виховання, так і відмінні.

Так, проблемі формування моральних норм і цінностей приділяли велику увагу обидва педагоги. Проте підходи до вирішення цих питань були різними. Г. Ващенко засвідчував, що культура українців ґрунтується на християнських ідеях, на цінностях духовного життя, які лежать в основі християнського виховання. Більше того, педагог переконаний, що існують основні загальнолюдські норми моралі: «Це перш за все голос совісти, свідомість свого морального обов'язку і зв'язана з нею оцінка своїх і чужих вчинків» [5, с. 36]. За Г. Ващенком особистість виховується на національних прикладах служіння своєму народу і на християнській ідеології Добра, Правди, Краси, Любові, Милосердя. Педагог розкривав значення християнської доброчинності, любові людини до свого ближнього, оптимізму, бадьорості і активності особистості в житті, її спрямованості на творення добра, працьовитості [2, с. 46].

Досліджуючи погляди Г. Ващенко в ході наукового пошуку переконуємося у формуванні визначальних думок педагога про те, що: по-перше, «в основі загальнолюдської моралі лежить любов людини до людини, визнання її прав, гідностей» [5, с. 37]; по-друге, у змісті моралі закладені абсолютні прагнення до єднання з Богом як найвищою Правдою, Добром і Красою; по-третє, «з погляду психологічного мораль є надзвичайно складне явище, в склад якого входять елементи інтелектуальні, почуттєві і вольові» [5, с. 61]; по-четверте, буття Боже є джерелом моралі; по-п'яте, християнство відкидає «класовість» у трактуванні моралі, захищає абсолютний характер норм моралі; по-шосте, сутністю християнської моралі є любов, яка є вінцем християнської доброчинності [5, с. 79]; по-сьоме, особливо велику увагу слід звернути на виховання у молоді гуманності, чулого відношення до людини не лише на словах, а й на ділі [5, с. 185]; по-восьме, у змісті виховання педагог відводить моральному вихованню центральне місце. Г. Ващенко підкреслював, що у всіх життєвих справах українець звертається до Бога, для нього Бог – це правда. Окрім цього українець, мужній і хоробрий, готовий віддати життя за Батьківщину. Виходячи з цього, робимо висновок про те, що джерелом моральності для Г. Ващенко є Бог і Батьківщина.

Отже, зміст морального виховання у творчості Г. Ващенко спрямований до творення добра, намагання робити людину кращою, поряднішою, справедливою, добрішою, базується на ідеалістичному світосприйманні.

Г. Ващенко в основу морального виховання покладав «Божий закон і моральні якості, які випливають з християнської релігії». Педагог стверджував, що «...віра християнська не мусить бути сліпою, а тим більше формальною... Релігія – зв'язок між Богом і людиною. Тому віра мусить бути живою» [7, с. 156].

Педагог, розв'язуючи питання морального виховання, виводить основні риси християнської ідеології, керується такими підходами до ролі релігії у цьому процесі: по-перше, базовим є визнання Бога як Абсолютної Істини, Найвищої Правди, Добра, Краси та Творця Всесвіту; по-друге, беззаперечним є положення про віру у безсмертність душі людини і перевагу духу над тілом: «небесне стоїть вище земного, духовне – вище тілесного» [5, с. 69]; по-третє, визнання абсолютної вартості людини як образу подоби Божої; по-четверте, визнання сутності християнської моралі як любові до Бога і любові до ближнього та до Батьківщини [7, с. 160]. Він переконаний, «...що тривка мораль може бути побудована лише на релігійних засадах. Коли мораль будується на засадах користі, щастя та інше, то вона кінець кінцем обертається в мораль егоїзму, себто перестає бути справжньою мораллю. Лише віра в Бога і безсмертя людської душі можуть бути основою високої моралі, що не знає компромісів і має абсолютний характер» [5, с. 185].

Педагогічні погляди А. Макаренка, за словами німецького пастора Д. Лаугера, також звернені до такої категорії моралі як Добро. Для нього характерними були такі риси як впевненість у людині, оптимізм, любов до людини, намагання проектувати доброту в дитині. Але на відміну від Г. Ващенко, він не був віруючою людиною і критикував погляди церкви на християнську мораль. Зокрема, у ній А. Макаренко вбачав спробу виявлення людської гідності, у релігійному тлумаченні відмови від щастя, покірності, поступливості він вбачав утвердження особистої сили духу, хоч це була сила, направлена на приборкання власних пристрастей [20, с. 142].

Звинувачення на адресу християнства звучать в лекції на тему дисципліни, покарань і заохочень. А. Макаренко стверджував, що в законі Божому в старій школі піднімалися моральні проблеми і моральні вимоги звучали в теоретичному викладі, одночасно вважаючи це не дієвою формою [12, с. 27]. В лекції «Про комуністичне виховання та поведінку» А. Макаренко, розглядаючи фундаментальні проблеми педагогіки, наголошував на необхідності подолання перешкод у формуванні нової людини, таких як «сентиментальність, ніжна розслабленість, прагнення насолодитися хорошим вчинком, просльозитися від гарного вчинку», які є складовими системи християнської етики. Він називав їх «самим великим цинізмом в практичному житті» і закликав боротися з ними як з пережитком минулого [17, с. 294].

Світогляд А. Макаренка формувався не на релігійних цінностях. При вступі до Полтавського інституту народної освіти в 1914 році він не здав екзамену з Закону Божого, хоча студентом був зарахований. В подальшому розмови про Бога як Творця Всесвіту, первородний гріх, Царство Боже, можливе воскресіння мертвих, безсмертя душі, суд Божий сприймав як оповідання для дітей. В основу морального виховання він вважав за необхідне покласти нагальні завдання по здійсненню виховної роботи в колективі. По-перше, необхідно позбавити вихованців від корисливих потреб; по-друге, показати шкідливість егоїстичних вчинків та бажань; по-третє, плекати потреби морально та соціально цінні: високі моральні ідеали, розумова та фізична праця, самоосвіта та самовиховання.

Дослідник М. Левківський зазначав, що теорія колективу А. Макаренка ґрунтується на ідеї «завтрашньої радості». Саме «завтрашня радість», оптимізм, мажор є важливим фактором успішного перевиховання в його установах... У своїй теорії колективу А. Макаренко спирався на досвід виховання дітей у багатодітних родинах», який започаткований на українській землі ще з часів Трипільської культури [10, с. 67].

Метод виховання особистості в колективі, через колектив, завдяки колективу, розроблений А. Макаренко, базувався на зв'язку людини з суспільством на соціальній основі. Педагог вбачав однією з головних причин появи безпритульних дітей – розрив соціальних зв'язків між дітьми і суспільством, між дітьми і сім'єю. Процес виховання слід направляти на визначення правильних взаємовідносин між дитиною і суспільством, на визначення перспективи, яка буде для дитини «завтрашньою радістю»: «Виховати людину – значить виховати в неї перспективні шляхи» – зазначав педагог [14, с. 101].

А. Макаренко формування морально цінних потреб пов'язував з системою перспективних ліній. Він стверджував, що людина не може жити на світі, якщо у неї попереду немає нічого радісного, немає перспективи: «Проектування особистості як продукту виховання повинно відбуватися на основі замовлення суспільства. Немає нічого вічного і абсолютного в наших завданнях. Вимоги суспільства дійсні тільки для епохи, величина якої більше або менше обмежена. Ми можемо бути абсолютно впевненими в тому, що до наступного покоління будуть висловлені дещо змінені вимоги, причому зміни ці будуть вноситися поступово, по мірі зростання і удосконалення всього суспільного життя» [13, с. 199]. Разом із тим, педагог застерігав від помилок ігнорування людської різноманітності, вважаючи це поверховим верхоглядством, намаганням «втиснути людину в стандартний шаблон, виховати вузьку серію людських типів» [13, с. 200]. Вихід педагог вбачав в простому підході: різноманітні люди – різноманітні і методи. Тому процес проектування виховання особистості повинен включати аналіз явищ всередині колективу і особистих явищ. Педагог розкривав поетапний характер формування колективу, вважаючи, що «колектив можливий тільки при умові, якщо він об'єднує людей на завданнях діяльності, явно корисної для суспільства» [13, с. 206].

У контексті досліджуваної проблеми слід зазначити, що А. Макаренко послідовно дотримувався принципу необхідності проектування виховання. Розгляд фактору розвитку особистості завжди знаходився в центрі уваги педагога: «Особистість людини у моєму уявленні продовжує залишатися людською особистістю з усією її складністю, багатством і красою, але мені здавалося, що саме тому до неї слід підходити із більш тонкими вимірниками, із більшою відповідальністю, із більшою наукою, а не на рівні простого темного чаклунства» [19, с. 391]. Важливо наголосити, що завдяки аналізу перелічених у дослідженні матеріалів з'ясовано погляди А. Макаренка на важливість набуття певного соціального досвіду в період переходу дитини від дитинства до дорослості, який сприятиме становленню особистості, її адаптації в колективі, її соціалізації.

Отже, можемо впевнено констатувати, що погляди А. Макаренка на формування моральних норм і цінностей базувались на ідеології марксизму-ленінізму, проте в практичному вимірі передбачали зважений, уважний підхід, який включав глибоке вивчення особливостей дитини, колективу, подальше проектування формування розвитку особистості.

Більш дотичними були погляди Г. Ващенко та А. Макаренка у питанні виховання волі і характеру дитини. Виховання волі і характеру Г. Ващенко тісно пов'язував з моральним вихованням особистості. Думки учених щодо трактування поняття «особистості» розходяться: одні подають його як «сукупність соціальних ролей людини, ставлення її до загальнолюдських обов'язків, моралі і відповідальності; другі – «особистість» – то дух» [21, с. 328].

Останнє твердження підтримував великий український учений Г. Ващенко, вважаючи християнство складовою моральної свідомості: «Християнство є релігія універсальна. Тому наша молодь, стоячи на засадах християнства, не мусить замикатися лише в коло вузьконаціональних інтересів. Плекаючи свої кращі національні традиції, борючись за свою самостійну державу, українська молодь разом з тим мусить не тільки плекати загальнолюдські ідеали, а й активно боротися за них» [5, с. 190]. Готуючись до майбутньої боротьби за незалежну Україну, молодь повинна загартовувати волю і характер: «Під характером ми розуміємо ті викристалізовані властивості людської психіки, що виробляються у неї внаслідок свідомої праці над собою» – зазначав педагог [4, с. 35].

Педагог розвивав думку про необхідність кожної людини працювати над своїм характером. Характер не даний людині як щось готове, він виробляється нею, з одного боку, на ґрунті природних схильностей і здібностей, з другого боку, – від впливом оточення: «тому людина відповідальна за свій характер, чи добрий чи злий. Але так само відповідає за свою безхарактерність і безхарактерна людина», – стверджує Г. Ващенко [4, с. 36]. Свобода волі людини виявляється як у виборі можливих щоденних вчинків, так і у визначенні для себе основної мети всього життя [4, с. 42]. Педагог вважав найвищою метою життя української молоді – служіння Богу і Батьківщині, розуміючи служіння як сенс всього свого життя. Окрім того, він вчить молодь вмінно володіти собою, своїми емоціями, вчить принципості, відповідальності, наполегливості, розумної впертості у досягненні своєї мети, працьовитості на користь інтересів суспільства, свідомої дисципліни. Виховуючи в собі вищезазначені риси, особистість удосконалюється, розвивається, поступово формується характер як наслідок свідомої праці над собою. Лише така людина може розвиватися як сильна особистість.

З нашого погляду, Г. Ващенко надавав пріоритетного значення у вихованні особистості формуванню характеру. Під характером педагог розумів «сукупність вольових, емоційних властивостей, якими одна людини відрізняється від другої» [3, с. 160]. На його переконання, характер має лише та людина, яка є суцільною особистістю з чітко виявленими рисами.

Не менш важливе місце у проблемі виховання характеру відведено у педагогічній системі А. Макаренка. Педагог стверджував: «Не можливо створити характер яким-небудь особливим швидкодіючим засобом або методом. Створити характер можливо лише шляхом довгочасної участі в житті правильно організованого, дисциплінованого, витриманого, гордого колективу» [18, с. 151]. А. Макаренко приділяв значну увагу проблемі загартуванню характеру. Він вважав, що для цього необхідно ставити перед вихованцями важкі завдання. Вихованців треба виховувати хоробрими: «Хоробрий – це не той хлопчик, котрий не боїться, а хоробрий той, котрий уміє свій страх подолати», – над цим і потрібно працювати вихователям [18, с. 153]. Дуже багато уваги приділяв А. Макаренко вихованню дисциплінованості і розумів дисципліну як результат виховання. Він зазначав, що «серед проблем самого першого ступеню значимості стоїть проблема виховання волі, мужності і цілеспрямованості» [11, с. 313]. А. Макаренко переконаний, що вимагаючи від учня покори, виконання вказівок вихователя, ми виховуємо пристосуванців, тихих, не здатних до рішучих дій людей. Він вважав, що перед дітьми необхідно ставити завдання, які вимагають від дітей рішучості, кмітливості, сміливості при їх розв'язанні [11, с. 315].

Дотичними були погляди педагогів у питанні розвитку індивідуальних рис кожної дитини. У спадщині Г. Ващенко чітко простежується направленість автора на розвиток індивідуальних рис кожного учня, що розкривав шлях для розвитку творчих здібностей особистості, ініціативи. Педагог наголошував: «Оскільки кожен з учнів має свої природні властивості, то для більш ефективного виховання школа мусить дослідити індивідуальні нахили й здібності окремих учнів, даючи їм загальний розвиток, в той же час допомогти їм розвинути саме ці здібності» [6, с. 82].

А. Макаренко також відстоював позицію бережного відношення до особистості: «Щоб дитина відчувала себе перш за все громадянином, щоб вона відчувала себе перш за все людиною, ми з моїми співробітниками-педагогами прийшли до переконання, що доторкатися до особистості потрібно з особливо складним інструментарієм» [16, с. 51].

Важливим теоретичним положенням педагогічної спадщини обох педагогів було питання про роль праці у вихованні дитини. Г. Ващенко у вихованні людської особистості особливу роль відводить праці, він називає її школою волі й характеру. В ній виховуються такі властивості, як здібність планувати роботу, передбачливість, витривалість, наполегливість, здібність переборювати нехоть до праці й панувати над собою, в спільній праці, крім того, виховуються дисциплінованість, здібність діяти організовано [3, с. 44]. «Людина, працюючи, відчуває, що вона виконує своє призначення, що вона приносить користь іншим, родині, суспільству, державі. Радує її також свідомість своїх успіхів і зростання власних сил», – зазначав педагог [4, с. 209]. Однак він підкреслював, що радість приносить тільки вільна праця, підневільна праця приносить тільки страждання. Отже, у контексті досліджуваної проблеми простежується глибоке розуміння Г. Ващенком ролі праці, – як особистої, так і громадської, одного із найважливіших джерел радості й задоволення.

Однією з центральних ідей педагогічної системи А. Макаренка було поєднання навчання з продуктивною працею, яка успішно реалізована в Ковалівській колонії ім. М. Горького для безпритульних дітей. У педагогічній теорії і практиці А. Макаренко зосереджував увагу, з одного боку, на необхідності виховання у дітей любові до праці, з другого, на формуванні у них умінь і навичок виконання різних видів роботи. Він підкреслював, що праця буде носити виховний характер тільки тоді, коли вона сильна, результативна, має творчий характер, осмислена, колективна, педагогічно доцільна [8, с. 56].

Як педагогу-практику, йому вдалося, по-перше, виявити здібності, нахили колоністів до тих чи інших видів праці; по-друге, налагодити виробничий процесу ремісничих майстернях (шевській, швецькій, ковальській, столярній), на тваринницькій фермі, сільськогосподарських угіддях; по-третє, задіяти виховні аспекти в процесі виконання трудових завдань; по-четверте, виробити чіткі, прозорі, зрозумілі умови матеріального стимулювання вихованців, що сприяло її успішній соціалізації; по-п'яте, набути трудові навички, зрозуміти зміст життя.

Висновки. Таким чином, праця, на думку педагогів, спонукала до набуття умінь і навичок у виконанні різних видів роботи, звичок до чесного трудового життя, налагодження зв'язків з трудовим життям оточуючого населення, що сприяло розкриттю творчих здібностей, її успішній соціалізації.

Узагальнюючи наш аналіз творчості видатних педагогів, ми доходимо до висновку про те, що кожен з них був сильною особистістю, зробив вагомий внесок у світову педагогічну скарбницю. Г. Ващенко і А. Макаренко є творцями оригінальних виховних систем, мають як спільні, так і відмінні риси. Педагогічна система А. Макаренка під впливом історичних подій початку ХХ століття направлена була на формування дисциплінованої, відповідальної, соціально-адаптованої особистості, здатної до чесного трудового життя. Педагогічна система Г. Ващенка орієнтована на розвиток індивідуальних рис кожного учня, творчих здібностей особистості, ініціативи, опиралася на кращі культурно-освітні здобутки минулих століть та досягнення в духовно-моральному вихованні особистості. Г. Ващенко і А. Макаренко відстоювали загальнолюдські моральні цінності і їх роль у цьому неzapеречна.

Творчий підхід до використання педагогічного досвіду відомих педагогів може принести велику користь відповідно до вимог часу й потреб розвитку системи національного виховання. Г. Ващенко і А. Макаренко – два видатних українських педагоги, які заслуговують на нашу повагу і світлу пам'ять, наше розуміння і творче використання. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів педагогічної діяльності Г. Ващенка й А. Макаренка і потребує цілісного, системного розгляду та аналізу їх педагогічної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Бойко А. М. Духовно-моральна парадигма Г. Г. Ващенка / А. М. Бойко // Дидаскал : часопис каф. педагогіки ПДПУ імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2007. – С. 9-12.
- 2 Бойко А. М. Григорій Ващенко: альтернатива поглядів і оцінок / А. М. Бойко – К. : ІЗМН, 1998. – 236 с.
- 3 Ващенко Г. Виховання волі і характеру. – Ч. 1. Психологія волі і характеру / Г. Ващенко. – Лондон : Вид-во Спілки Української Молоді, 1952. – 256 с.
- 4 Ващенко Г. Виховання волі і характеру. – Ч. 2. / Г. Ващенко. – Бофало-Мюнхен : Видавництво Спілки української молоді, 1957. – 270 с.
- 5 Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава : Полтав. вісн., 1994. – 190 с. – (Твори ; т. 1).

- 6 Ващенко Григорій. Загальні методи навчання : підруч. для педагогів / Г. Ващенко. – К. : Укр. видавнича Спілка, 1997. – 410 с.
- 7 Ващенко Г. Мораль християнська і комуністична / Г. Ващенко // *Визвольний шлях*. – 1962. – ЧЧ. 1–8. – С. 31–679.
- 8 Педагогічна діяльність і науково-теоретична спадщина А. С. Макаренка / Т. Десятов // . - 2013. - Вип. 11. - С. 54-58.
- 9 Дічек Н. П. Спадщина А. С. Макаренка – феномен світового освітньо-виховного процесу / Н. П. Дічек // *Педагогіка і психологія*. – К., 2008. – №3-4. – С. 5–14.
- 10 Левківський, М. В. Педагогічна система А. С. Макаренка: міфи і реальність / М. В. Левківський // *Вісник Житомирського педагогічного інституту*. – 1998. – Вип. 1. – С. 66–69.
- 11 Макаренко А.С. Воля, мужність, цілеспрямованість / А. Макаренко // *Загальні проблеми педагогіки*. – Т. 3 / – Київ: «Радянська школа», – 1984, – 576 с.
- 12 Макаренко А.С. Дисципліна, режим, покарання та заохочення / А. Макаренко // *Загальні проблеми педагогіки*. – Т. 3. – Київ: «Радянська школа», – 1984, – 576 с.
- 13 Макаренко А.С. Досвід методики роботи дитячої трудової колонії / А. Макаренко // *Загальні проблеми педагогіки*. – Т. 3. – Київ: «Радянська школа». – 1984. – 576 с.
- 14 Макаренко А.С. Методика виховної роботи [Текст] / А.С. Макаренко. – К.: Радянська школа, 1990. – 366 с.
- 15 Макаренко А. С. О воспитании молодежи / А.С. Макаренко // *Сборник избранных педагогических произведений*. – Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Трудрезервиздат, 1951. – 396 с.
- 16 Макаренко А. С. Педагогіка індивідуальної дії. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду // *Твори: В 7 т.* – К., 1954. – Т 5.
- 17 А. Макаренко Про комуністичне виховання та поведінку / А. Макаренко // *Загальні проблеми педагогіки*. – Т. 3. – Київ: «Радянська школа». – 1984. – 576 с.
- 18 Макаренко А.С. Про мій досвід. Вибрані твори / А. Макаренко // – Т. 3. – Київ: «Радянська школа». – 1984. – 576 с.
- 19 Макаренко А. С. Педагогические сочинения в 8 томах. Том 3. (1984).
- 20 Пащенко В.О. А.Макаренко. Релігія. Церква. Новий підхід до старої проблеми / В.О. Пащенко // *Педагогіка і психологія*. – 1998, № 1. – С.137-146.
- 21 Філософський словник соціальних термінів / [під гол. ред. В.П. Андрущенка. – 3-е вид., доп.]. – Харків : Р.И.Ф., 2005. – 672 с.

REFERENCES

1. Bojko A. M. Duxovno-moral'na paradyhma H. H. Vashhenka / A.M. Bojko // *Dydaskal : chasopys kaf. pedahohiky PDPU imeni V.H. Korolenka*. – Poltava, 2007. – S. 9-12.
2. Bojko A. M. Hryhorij Vashhenko: al'ternatyva pohlyadiv i ocinok / A. M. Bojko – K. : IZMN, 1998. – 236 s.
3. Vashchenko H. Vuxovannya voli i karakteru. – Ch.1. Psyxolohiya voli i karakteru / H. Vashhenko. – London : Vyd-vo Spilky Ukrayins'koyi Molodi, 1952. – 256 s.
4. Vashchenko H. Vuxovannya voli i karakteru. – Ch. 2. / H. Vashhenko. – Boffalo-Myunxen : Vydavnyctvo Spilky ukrayins'koyi molodi, 1957. – 270 s.
5. Vashchenko H. Vuxovnyj ideal : pidruch. dlya pedahohiv, vuxovnykiv, molodi i bat'kiv / H. Vashhenko. – Poltava : Poltav. visn., 1994. – 190 s. – (Tvory ; t. 1).
6. Vashchenko Hryhorij. Zahal'ni metody navchannya : pidruch. dlya pedahohiv / H. Vashhenko. – K. : Ukr. vydavnycha Spilka, 1997. – 410 s.
7. Vashchenko H. Moral' xrystyjans'ka i komunistychna / H. Vashhenko // *Vyzvol'nyj shlyax*. – 1962. – ChCh. 1–8. – S. 31–679.
8. Desyatov T. Pedahohichna diyal'nist' i naukovu-teoretychna spadshhyna A. S. Makarenka / T. Desyatov // *Vytoky pedahohichnoyi majsternosti. Seriya : Pedahohichni nauky*. - 2013. - Vyp. 11. - S. 54-58.
9. Dichek N. P. Spadshhyna A. S. Makarenka – fenomen svitovoho osvitr'o-vuxovnoho procesu / N. P. Dichek // *Pedahohika i psyxolohiya*. – K., 2008. – №3-4. – S. 5–14.
10. Levkivs'kyj, M. V. Pedahohichna systema A. S. Makarenka: mify i real'nist' / M. V. Levkivs'kyj // *Visnyk Zhytomyrs'koho pedahohichnoho instytutu*. – 1998. – Vyp. 1. – S. 66–69.

11. Makarenko A.S. Volya, muzhnist', cilespryamovanist' / A. Makarenko // Zahal'ni problemy pedahohiky. – T. 3 / – Kyiv: «Radyans'ka shkola», – 1984, – 576 s.
12. Makarenko A.S. Dyscyplina, rezhym, pokarannya ta zaوخochennya / A. Makarenko // Zahal'ni problemy pedahohiky. – T. 3. – Kyiv: «Radyans'ka shkola», – 1984, – 576 s.
13. Makarenko A.S. Dosvid metodyky roboty dytyachoyi trudovoyi koloniyi / A. Makarenko // Zahal'ni problemy pedahohiky. – T. 3. – Kyiv: «Radyans'ka shkola». – 1984. – 576 s.
14. Makarenko A.S. Metodyka vухovnoyi roboty [Tekst] / A.S. Makarenko. – K.: Radyans'ka shkola, 1990. – 366 s.
15. Makarenko A. S. O vospytanyy molodezhy / A.S. Makarenko // Sbornyk yzbrannykh pedahohycheskykh proyuzvedenyj. – Moskva: Hosudarstvennoe uchebno-pedahohycheskoe yzdatel'stvo Trudrezervyzdat, 1951. – 396 s.
16. Makarenko A. S. Pedahohika indyvidual'noyi diyi. Deyaki vysnovky z moho pedahohichnoho dosvidu// Tvory: V 7 t. – K., 1954. – T 5.
17. A. Makarenko Pro komunistychno vухovannya ta povedinku / A. Makarenko // Zahal'ni problemy pedahohiky. – T. 3. – Kyiv: «Radyans'ka shkola». – 1984. – 576 s.
18. Makarenko A.S. Pro mij dosvid. Vybrani tvory / A. Makarenko // – T. 3. – Kyiv: «Radyans'ka shkola». – 1984. – 576 s.
19. Makarenko A. S. Pedahohycheskye sochynenyya v 8 tomax. Tom 3. (1984).
20. Pashhenko V.O. A.Makarenko. Relihiya. Cerkva. Novyj pidxid do staroyi problemy / V.O. Pashhenko // Pedahohika i psyholohiya. – 1998, № 1. – S.137-146.
21. Filosofov'kyj slovnyk social'nykh terminiv / [pid hol. red. V.P. Andrushhenka. – 3-e vyd., dop.]. – Xarkiv : R.Y.F., 2005. – 672 s.

LESYA PETRENKO

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LEADING VIEWS OF G. VASHCHENKO AND A. MAKARENKO ON THE EDUCATION OF THE INDIVIDUAL

A comparative analysis of the leading views of G. Vashchenko and A. Makarenko on personality upbringing was conducted. The views of G. Vashchenko on the problem of formation of moral norms and values are highlighted. The pedagogical views of G. Vashchenko and A. Makarenko on the formation of moral categories are revealed. The attention is focused on the use of A. Makarenko method of planning of perspective lines in the life of the child. The importance of the contribution of G. Vashchenko and A. Makarenko to the world pedagogical heritage was emphasized.

In the search of ways to solve the current problems of children upbringing it is important to address to the heritage of G. Vashchenko and A. Makarenko, who created pedagogical systems in accordance with their vision of ways to solve the actual tasks of pedagogy. G. Vashchenko's pedagogical heritage revealed the most important problems of the theory of education of a person from the standpoint of Christian ideology. Scientific and theoretical heritage of A. Makarenko reflects the main idea of his pedagogical system – the unity of the individual and the collective, on which all the principles and rules of education are based.

On the basis of the above material, we can formulate the task of the research which is the studying of the leading views of G. Vashchenko and A. Makarenko on the upbringing of a person and a comparative analysis of their approaches to this issue.

At the beginning of the twentieth century, the fate of two great personalities, the Ukrainian scientist G. Vashchenko and the teacher-practitioner with the world-name A. Makarenko crossed in Poltava region. Considering the views of the outstanding Ukrainian teachers G. Vashchenko and A. Makarenko, it is impossible to take a one-sided position, since teachers, due to the influence of various factors on the formation of their philosophical positions, created author's unique, bright pedagogical concepts that cause unceasing scientific interest among teachers- scientists of the XXI century. G. Vashchenko and A. Makarenko's pedagogical systems have both common views on different aspects of upbringing, as well as different ones.

Thus, the problem of the formation of moral norms and values was researched by both teachers. However, approaches to solution of these issues were different. G. Vashchenko testified that the culture of Ukrainians is based on Christian ideas, on the values of spiritual life, which are the basis of Christian upbringing. According to G. Vashchenko, the person is brought up on national examples of serving his people and on the Christian ideology of Good, Truth, Beauty, Love, Mercy. G. Vashchenko emphasized that in all life affairs, Ukrainian appeals to God, for whom God is true. Proceeding from this, we conclude that the source of morality for G. Vashchenko is God and the Motherland.

Pedagogical views of A. Makarenko, according to the German pastor D. Lauger, have also turned to such a category of morality as Good. But unlike G. Vashchenko, he was not a believer and criticized the church's views on Christian morals. In particular, in its A. Makarenko saw an attempt to identify human dignity, in the religious interpretation of the refusal of happiness, obedience, complacency he saw the affirmation of personal strength of the spirit. In the basis of moral education, he considered it necessary to put urgent tasks on the implementation of educational work in the team. Firstly, it is necessary to deprive the pupils of mercenary needs; secondly, to show the harmfulness of selfish acts and desires; thirdly, to cherish moral and socially valuable needs: high moral ideals, mental and physical labor, self-education and self-upbringing.

The method of upbringing of a person in a team, through a team, thanks to the team, developed by A. Makarenko, was based on the connection of man with society on a social basis. The teacher saw one of the main reasons for the appearance of homeless children - the rupture of social ties between children and society, between children and the family. The process of education should be directed towards the definition of the proper relationship between the child and society, to determine the prospect that will be for the child "tomorrow's joy". A. Makarenko linked the formation of morally valuable needs with the system of perspective lines. He argued that a person cannot live in the world, if there is nothing joyful in front of him, there is no prospect.

There were more similarity in the views of G. Vashchenko and A. Makarenko on the issue of raising the will and nature of the child. The upbringing of the will and character of G. Vashchenko closely linked with the moral upbringing of the individual. The last statement was supported by the great Ukrainian scholar G. Vashchenko, considering Christianity as a component of moral consciousness.

An equally important place in the problem of education of the character was given by A. Makarenko in his pedagogical system. He paid considerable attention to the problem of temperament of nature, believed that before children it is necessary to set tasks that demand from children determination and courage in their solution.

The teachers' views on the development of the individual traits of each child were tangible. Heritage G. Vashchenko clearly traces the author's focus on the development of individual traits of each student, which revealed the way for the development of creative abilities of the individual, the initiative. A. Makarenko also defended the position of a careful attitude towards the individual.

An important theoretical position of the pedagogical heritage of both teachers was the question of the role of labor in the upbringing of the child. G. Vashchenko in the upbringing of a human person plays a special role in diverting work, he calls it the school of will and character, emphasized that joy brings only free labor, forced labor brings only suffering.

One of the central ideas of A. Makarenko's pedagogical system was the combination of learning with productive labor, which was successfully implemented in the Kovalivka colony for homeless children named after M. Gorky. In the pedagogical theory and practice, A. Makarenko focused on the need, on the one hand, to raise children's love for work, on the other hand, to form their skills in the implementation of various types of work.

Thus, the work, in the opinion of the teachers, led to the acquisition of skills and abilities in the implementation of various types of work, habits of honest working life, establishing links with the working life of the surrounding population, which contributed to the disclosure of creative abilities, its successful socialization.

Summarizing our analysis of the creative heritage of outstanding teachers, we draw the conclusion that each of them was a strong person, made a significant contribution to the world pedagogical treasury.

Key words: *G. Vashchenko, A. Makarenko, purpose of upbringing, world outlook, socialization of personality.*

Одержано 27.01.2018р.